

MEILĖS KONCEPTAS IR JO SINONIMAI LIETUVIŲ KALBOS PASAULĖVAIZDYJE

Santrauka

Šio straipsnio tyrimo objektas – iš *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno* grožinės literatūros ir publicistikos dalių išrinkti 108 žodžio *meilė* ir jo sinonimų (*įsimylėjimas, pamilimas, prisirišimas, aistra, susižavėjimas*) vartosenos pavyzdžiai. Susisteminus konceptualiąsias metaforas, nustatytos tokios koncepto MEILĖ ir jo sinonimų metaforizacijos tendencijos lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje:

1. Produktiviausia koncepto MEILĖ ištakos sritis – NEGYVASIS PASAULIS (GAMTA) (29 proc.). Konceptualiosios metaforos MEILĖ YRA UGNIS (12,9 proc.), MEILĖ YRA SAULĖ (6,5 proc.) ir MEILĖ YRA VANDUO (4,8 proc.) atskleidžia, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje *meilė* yra tyras jausmas, nes ji lyginama su sakraliais baltų tikėjimų elementais – ugnimi, saule ir vandeniu.

2. Pagal produktyvumą antra ištakos sritis – ŽMOGUS KAIP FIZINĖ BŪTYBĖ (27,4 proc.). Per konceptualiąją metaforą MEILĖ YRA VEIKSMAI parodoma, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje *meilė* nėra pasyvi įvykių stebėtoja, ji aktyvi veiksmo eigos lėmėja.

3. Iš NEGYVOJO PASAULIO DAIKTŲ (19,4 proc.) ir AUGALŲ (4,8 proc.) ištakos sritis reprezentuojančių vartosenos pavyzdžių matyti, kad *meilė* – nenuvaldomas jausmas, reikalaujantis daug įsimylėjėlių pastangų ir atsidavimo.

4. Koncepto MEILĖ ir jo sinonimų (*įsimylėjimo, prisirišimo ir susižavėjimo*) metaforizacijos tendencijos yra panašios. Iš GAMTOS REIŠKINIŲ ištakos srities vyrauja konceptualioji metafora ĮSIMYLĖJIMAS, SUSIŽAVĖJIMAS YRA UGNIS bei konceptualioji metafora PRISIRIŠIMAS, SUSIŽAVĖJIMAS YRA VANDUO.

5. Produktiviausia koncepto AISTRA ištakos sritis – NEGYVASIS PASAULIS (GAMTA) (40,5 proc.). Iš pagrindinių konceptualiųjų metaforų AISTRA YRA UGNIS (24,9

proc.), AISTRA YRA SAULĖ (2,7 proc.) ir AISTRA YRA VANDUO (8,1 proc.) matyti, kad *aistra* (kaip ir *meilė*) lyginama su sakraliais baltų tikėjimų elementais – ugnimi, saule ir vandeniu, tik sakralios reikšmės nebelikę, *aistra* tapatinama su naikinančiu pradū.

6. Iš konceptualiąsias metaforas AISTRA YRA DAIKTAI, AISTRA YRA MAISTAS, AISTRA YRA LAUKINIAI GYVŪNAI ir AISTRA YRA VEIKSMAI reprezentuojančių vartosenos pavyzdžių matyti, kad lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje vyrauja neigiamas emocinis *aistros* vertinimas.

7. Koncepto MEILĖ ir jo sinonimo *aistra* metaforizacijos tendencijos yra panašios. Iš GAMTOS REIŠKINIŲ ištakos srities vyrauja konceptualioji metafora MEILĖ, AISTRA YRA UGNIS, o iš ŽMOGAUS KAIP FIZINĖS BŪTYBĖS ištakos srities vyrauja konceptualioji metafora MEILĖ, AISTRA YRA VEIKSMAI. *Meilė* lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje vertinama kaip tyras, stiprus ir amžinas jausmas, turintis sąsają su sakraliais baltų tikėjimų elementais, o *aistra* apibūdinama kaip stiprus, tačiau laikinas jausmas, kuriam būdingas naikinantis pradus. Tai leidžia teigti, kad lietuviams vertybė yra *meilė*, o ne *aistra*.

Žinoma, tokia duomenų apimtis neleidžia daryti didelių apibendrinimų, tačiau ir negausioje empirinėje medžiagoje galima išvelgti kai kuriuos ryškėjančius polinkius, juolab kad lietuvių kalbotyroje MEILĖS konceptas iki šiol nebuvo tirtas.

ESMINIAI ŽODŽIAI: konceptas MEILĖ, kognityvinė lingvistika, konceptualioji metafora, lietuvių kalbos pasaulėvaizdis.

AGNĖ ALEKSAITĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius

agne.aleksaite@lki.lt